

Gołub, Stanisław / Jarszak, Iwona

Podziemia kredowe i obiekty
produkcyjne z XVI-XVII wieku na
stanowisku 148 w Chełmie, ul.
Kopernika 5/7

Archeologia Polski Środkowowschodniej 3, 234-236

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

STANISŁAW GOŁUB, IWONA JARSAK

**PODZIEMIA KREDOWE I OBIEKTY PRODUKCYJNE Z XVI-XVII WIEKU
NA STANOWISKU 148 W CHELMIE, UL. KOPERNIKA 5/7**

W związku z budową nowego budynku mieszkalno-usługowego przy ul. Kopernika 5/7 przeprowadzono w okresie kwiecień-sierpień 1997 r. nadzory archeologiczne i badania wykopaliskowe.

Założono cztery wykopy badawcze, odkrywając 13 obiektów archeologicznych. Natrafiono na pozostałości nowożytnej (od XVI w.) zabudowy mieszkalnej drewniano-murowanej z narożną kamienicą od strony ulic Kopernika i Wąska (obiekt 7). W odstąpionych partiach fundamentowych, zarejestrowano kilka piwnic (obiekty 1, 3, 9, 10). Obiekt 1 był typową murowaną piwnicą, natomiast pozostałe, tj. 3, 9 i 10, zostały wydrążone w kredzie.

Mamy tutaj do czynienia z unikalną, charakterystyczną jedynie dla Chełma, kategorią obiektów-lochów w kredzie (S. Gołub 1997a, s. 8). W planie miały one szerokość około 1,8 m i długość 3-8 m. Na wysokości ok. 0,5 m od dna symetrycznie po obu stronach drążono nisze-wnęki, które służyły jako półki, ale także stanowiły element konstrukcyjny, odciążający łukowo zagładzone sklepienia (S. Gołub 1997b, s. 124). Lochy tego typu miały wysokość 1,6-1,8 m. Prowadziły do nich schody wydrążone w kredzie. Zejścia do lochów znajdowały się w murowanych piwnicach poszczególnych kamienic. Były to schodki wycięte w kredzie lub ułożone z kamieni.

Z ostatnich badań chełmskich podziemi wynika, że obiekty takie wykonywano bądź celowo jako piwnice, bądź w pierwszej fazie eksploatowano w ten sposób surowiec kredowy, a potem taki odcinek podziemnego korytarza zamieniano na piwnicę. W większości wypadków w obiektach tych występuje niewiele zabytków.

Zarejestrowano kolejne zasypane odcinki podziemi kredowych, w których na skalę przemysłową wydobywano surowiec kredowy. Były to obiekty: 6, 8, 11 i 12. Z powodu fragmentaryczności przebadania trudno określić ich przebieg. Tylko z niektórych partii korytarzy dla celów badawczych wydobyto zasypiskowy rumoszcz kredowy z ziemią. Z całą pewnością część obiektów była kiedyś połączona, np. 8 i 11. Materiały zabytkowe datują ich zasypanie na XVI-XVII w.

Oddzielnym problemem jest odkrycie zagadkowego obiektu nr 5 w wykopie 1. Była to głęboka - do 1,5 m, przy maksymalnej szerokości 1,5 m - jama o płaskim dnie, wycięta w twardej kredzie. Z powodu przebiegu ławy fundamentowej zbadano ją tylko częściowo, stąd

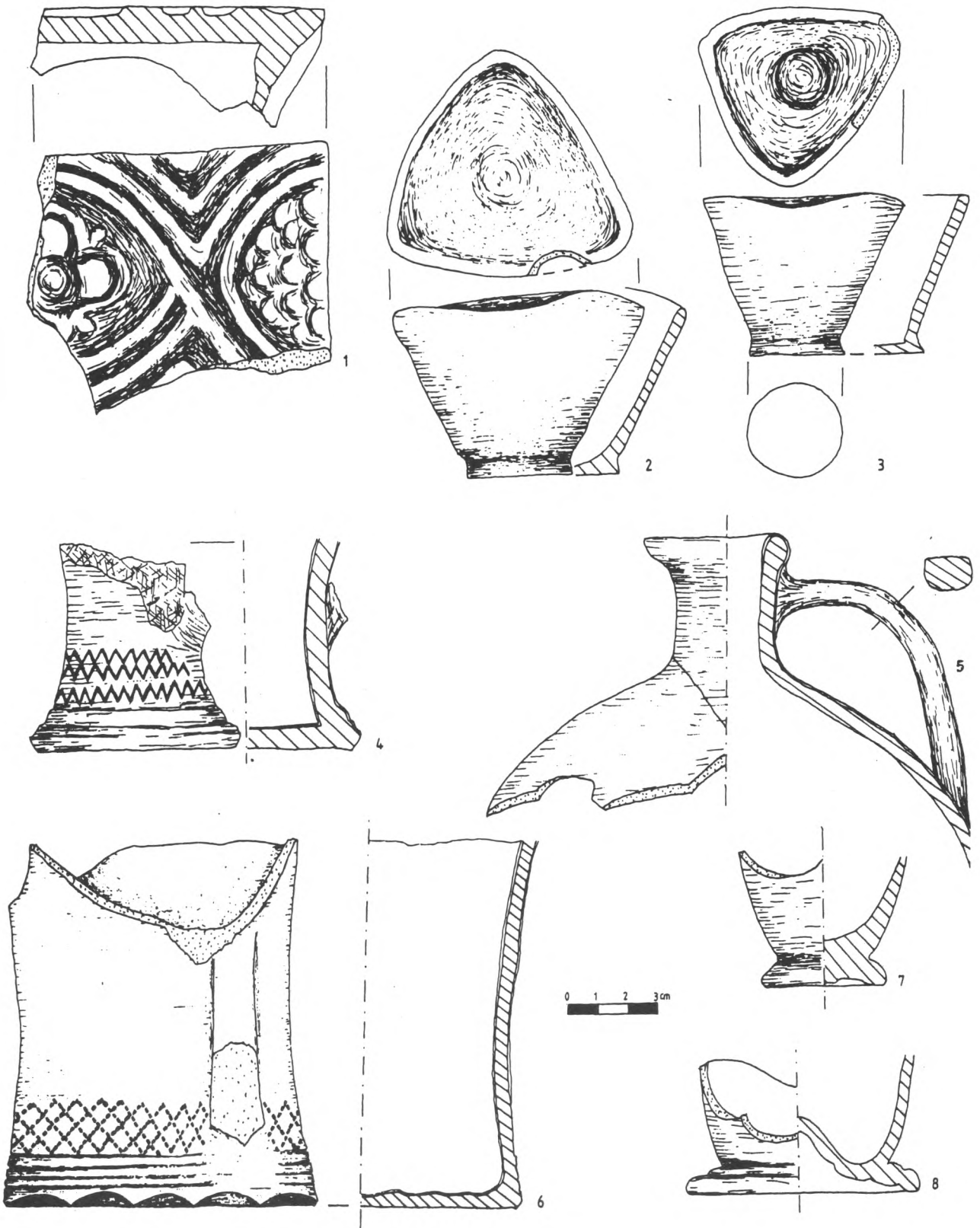
trudno określić pełny kształt. W planie była przypuszczalnie prostokątna. Jej strop zniszczyła młodsza chronologicznie warstwa ciemnoszarej ziemi, przemieszanej z marglem. W warstwie tej wystąpiły średnie i duże kamienie (zlepience trzeciorzędowe) oraz cegły, które mogły pochodzić z konstrukcji obiektu 5. Calec kredowy w miejscu stykania się z obiektem był koloru jasnopomarańczowego wskutek kontaktu z ogniem. Wypełnisko na obrzeżach miało czarną przepaloną ziemię z dużą ilością węgielków drzewnych. Wewnątrz znajdowała się sypka jasnobrązowa ziemia, przepalony less, polepa, glina z domieszką kamieni, cegieł, ceramiki, kości zwierzęcych i dużej ilości kaflów.

W niewielkiej odległości na północ od obiektu 5 zlokalizowano obiekt 4 - prostokątny dołek posłupowy o średnicy 0,25 m, ze śladami drewna na dnie. Wewnątrz niewielkiej eksplorowanej części obiektu nr 5 znajdowała się duża liczba różnego rodzaju kaflów (287 fragmentów). Były wśród nich dwa zasadnicze typy: płytowe, polewane na brązowo, zielono i żółto (ryc. 1: 1) oraz rzadkie w Chełmie - miskowe (ryc. 1: 2, 3) - niewielkich rozmiarów, o okrągłych dołże wyodrębnionych dnach i trójkątnych wylewach (M. Dąbrowska 1987). Kafle w przeważającej części nie mają śladów używania w piecach do ogrzewania, czy pozostałości gliny. Miskowe są doskonale wypalone. Niektóre mają ślady polewy, pochodzą zapewne ze wspólnego wsadu do pieca z kaflami płytowymi polewanymi.

Obiekt 5 prawie stykał się z obiektem 9 - kredowym lochem - i trudno wyjaśnić ich wzajemne relacje. Trudno też zinterpretować funkcję omawianego obiektu. Pomimo rzadkich przypadków istnienia w granicach miasta obiektów produkcyjnych związanych z ogniem, być może mamy tutaj do czynienia z pozostałością zniszczonego pieca do wypalania kaflów i naczyń, który zasypano odpadami z produkcji. Część naziemna mogła mieć zadaszoną konstrukcję, wspartą na drewnianych słupach (S. Czopek 1994, s. 95-96; G. Mączka 1997).

Zarejestrowano także nowożytne śmietniki, wydrążone w kredzie i oszalowane drewnem (obiekty nr 2 i 13).

Podczas badań pozyskano duże ilości różnorodnego materiału zabytkowego, ogółem 2830 sztuk. Największy udział procentowy ma ceramika, która stanowi nieco ponad 50% inwentarza zabytków masowych. Materiał ceramiczny jest stosunkowo jednorodny pod względem chronologicznym - przeważa ceramika datowana

Ryc. 1. Chełm, ul. Kopernika 5/7, stan. 148. Wybór zabytków: 1-3 z obiektu 5; 4-8 z wykopu budowlanego. 1-6 ceramika; 7-8 szkło (rys. A. Betiuk-Mazur).

na XVI-XVII i XVII w. (ryc. 1: 4, 6), przy niewielkim udziale ceramiki z XVIII w. (ryc. 1: 5). Pojedyncze fragmenty ceramiki XIII-XIV i XIV-XV-wiecznej, mogą pochodzić ze zniszczonych starszych obiektów i odkryte zostały na wtórnym złożu.

Około 34% ogółu inwentarza to kafle miskowe i płytowe oraz fragmenty mogące pochodzić z kafli garnkowych. Można je datować również na XVI-XVII w.

Pozostała część zabytków to kości zwierzęce, szkło (ryc. 1: 7, 8) i nieliczne metale.

LITERATURA

- Czopek S.
1994 Renesansowe kafle z Będziemyśla, [w:] *Garncarstwo i kaflarstwo na ziemiach polskich od późnego średniowiecza do czasów współczesnych*, Rzeszów, s. 95-120.
- Dąbrowska M.
1987 Kafle i piece kaflowe w Polsce do końca XVIII w., „*Studia i Materiały z Historii Kultury Materialnej*”, t. 58.
- Dzieńkowski T., Gołub S., Jarszak I.
1997 *Chełm, ul. Kopernika 5/7 - stanowisko 148. Dokumentacja z nadzorów i badań wykopaliskowych*, mps PSOZ Chełm.
- Gołub S.
1997 Chełmskie lochy, „*Więści Chełmskie*”, nr 7, s. 8.
1997a Nowo odkryte odcinki podziemi kredowych pod ulicami Szkolną i Krzywą w Chełmie [w:] *Najważniejsze odkrycia archeologiczno-architektoniczne Chełma i okolic*, s. 121-134.
- Mączka G.
1997 *Sprawozdanie z nadzorów archeologicznych nad pracami ziemnymi związanymi z przebudową wodociągu i kanalizacji sanitarnej oraz budową kanalizacji deszczowej na ul. Zielonej w Lublinie*, mps PSOZ Lublin.

STANISŁAW GOŁUB AND IWONA JARSAK

UNDERGROUND CHALK WORKINGS AND MANUFACTURAL FEATURES FROM THE 16TH-17TH CENTURIES AT 5/7 KOPERNIKA STREET, SITE 148, CHEŁM

The site yielded remnants of a dwelling construction as well as a mining and manufacture features. The site can be dated to the 16th-17th centuries.

New fragments of chalk passages and a new category of underground features, that is, chalk vaults which are peculiar to Chełm (features 3, 9, 10). These were created deliberately,

either to serve as cellars or were used initially as chalk workings and were later converted into cellars.

Feature 5 probably constitutes a damaged pottery and tile kiln. It contained plate tiles coated with glaze as well as rare bowl tiles with triangular rims.

Usługi Archeologiczne Chełm